

SIYASAL DÖNÜŞÜM VE TOPLUMSAL KİMLİK:KÜLTÜREL ŞİZOFRENİYE DOĞRU MU?

Atakan HATIPOĞLU¹

ÖZET

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında istikrarlı bir yükseliş eğilimi içine giren İslamcılık akımı, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından Türkiye'nin en kitlesel siyasal akımına dönüştü. Bugün AKP'nin temsil ettiği siyasal çizginin, geçmişte farklı partiler tarafından temsil edilmiş olan ve "merkez sağ" diye tanımlanan çizgiden ideolojik düzeyde önemli farkları vardır. AKP'nin, yönetici çekirdeğini siyasal İslam kökenli kadroların oluşturduğu, bir radikal sağ kitle partisi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Türk toplumunun son otuz yılda yaşadığı siyasal dönüşüm, sadece yönetici elitler ya da partiler arasında bir değişme olmaktan ibaret değildir. Bu süreç, aynı zamanda, 1920 Türk Devrimi'nin ideolojik, siyasal, kültürel ve toplumsal getirileri ile önemli ölçüde çelişen bir zihniyetin, 1960-1990 döneminde "geleneksel" tabanı olarak görülen kesimden çıkarak kitleselleştiği bir süreçtir. İslamcılığın ideolojik etki alanının genişlemesi ölçüsünde, dünya görüşleri, zihniyetler ve ahlaki tutumlar konusunda yarılma yaşamaya başlamış bir toplumun ortaya çıktığı görülmektedir. Bugün Türk toplumu dinin kamusal alandaki yeri, kadının kapanması, millet kavramına yüklenecek anlam ve milliyetçilik, Cumhuriyet'in geçmiş on yılları da dâhil toplumsal geçmişin yeniden inşası ve toplumsal kimlik gibi konularda giderek genişleyen bir bölünme yaşamaktadır. Söz konusu bölünme, toplumsal bir şizofreniye dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Çünkü sadece toplumsal ve ahlaki değerlerin farklılığının tezahürü olmakla kalmayıp, siyasal bir yarılma ile birlikte görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:Modernite; toplumsal kimlik, siyasal dönüşüm, siyasal İslam, kültürel şizofreni

ABSTRACT

Political Islam movement which had a consistent increase trend after the September 12th 1980 coup, have become the most massive political trend in Turkey, after the dissolution of Soviet Union. The current political line presented by AKP, has significant differences in political perspective from that carried out by the various parties in the past, known as "central right." AKP can be described as a radical right mass party which its administrative core was formed by political Islamic based personnel. Consequently, the political transformation of Turkish public in the last thirty years, does not only consist among administrative elite sort the parties. This period, which contradicts with the ideological, political, cultural and social gainings of 1920 Turkish Revolution, also gets massive, emerging from the fraction which is considered as the "traditional" base in 1960-1990 era. A dissociating society emerges with regards to world view, mentality and ethic attitudes as the sphere of influence of this Islamic ideology extends. Today, Turkish society experiences an ever-extending dissociation on subjects such as reconstruction of social history and social identity including the place of religion in public space, purdah, the meaning that would supposeto define the nationterm, nationalism and past decades of the Republic. The current dissociation, has a potential of transforminginto a cultural schizophrenia. Because, it's seen not only seen with an epiphany of a social and ethical differentiation but also with a political dissociation.

Keywords:Modernity; social identity, political transformation; political Islam; cultural schizophrenia

¹Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, atakanhatipoglu@gmail.com

GİRİŞ

2013 yılı Mayıs ayı sonlarında, Taksim gezi parkına Topçu Kışlası yapılmasını protesto eden küçük bir gruba polisin orantısız güç kullanarak müdahale etmesinden sonra, Haziran ayı boyunca Türkiye'nin pek çok yerinde milyonlarca insan sokaklara döküldü ve AKP hükümetini istifaya çağırdı. Kitlesel gösteriler, Türk toplumunun bir süredir biriktirmekte olduğu bir kültürel gerilimi gözler önüne sermiş görünmektedir.

AKP'nin 2002–2007 yılları arasındaki iktidarının ilk aşaması, yönetici iç-çekirdeğinin siyasal İslam kökeninden gelmelerinin orduda ve laik toplum kesimlerinde yarattığı kaygıyı yükseltmemek adına, ideolojik planda düşük bir profil sergilemeleriyle geçmişti. AKP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından laiklik ve demokrasi karşıtı eylemlerin odağı olduğu hükmü verilmiş olmasına karşın, para cezasından ibaret bir yaptırım ile yetinilmesi ve ardından 2007 seçimlerinden % 47 oy alarak çıkması, AKP'nin İslamcı/gelenekçi ideolojik tonlamayı bir miktar arttırmasına izin vermiş görüldü. Bu süreçte gerek AKP lideri, bakanlar kurulu üyeleri, hükümet sözcüleri, partinin çeşitli kademelerindeki yöneticilerinin, İslamcı kanaat önderlerinin açıklamaları ve özellikle sosyal medyada AKP taraftar, seçmen ve üyelerinin bu açıklamalar etrafında oluşturdukları destek halkası, Türk toplumunun sadece bir siyasal çatışma ve rekabet içine değil, 1920 Türk Devrimi ile başlayan uluslaşma sürecinin Türk ulusal kimliğine ilişkin getirdiği ön kabuller üzerinde de bir kültürel gerilim ve yarılma içine girdiğini gösteren emareleri ortaya koydu.

MODERNLEŞME VE TOPLUMSAL KİMLİK

Toplumlar, ortak yaşayışın temelini oluşturan kurumsal ilişki ağlarının yarattığı kimliklere sahiptirler. Toplumsal kimlik, insanın kendisini bir toplum içinde örgütlemek zorunluluğundan kaynaklanır ve bu haliyle kimlik inşası, toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir sonucudur. Toplumlar arasındaki kimlik farkları sadece uluslaşma sürecinde inşa edilmiş olan ulusal kimliklerden doğmaz. Toplumsal yapıları birbirinden ayıran kurumsal ilişki örüntülerini farklılığı da toplumlar arasında – şüphesiz ulusal kimliklere oranla daha geniş sınırlara sahip olmak kaydıyla- kültürel bir kimlik farklılığı yaratagelmıştır. Buna karşılık, bir toplumun fiilen kültürel bir kimliğe sahip olması ile onun kendisini bu kimlik üzerinden tanımlamaya başlaması farklı durumlardır. Esasen, milliyetçiliğin bir eseri olduğu bilinen modern milli kimliklerin, milliyetçilik öncesi çağlara dayanan etnik ve kültürel kökleri bulunmaktadır (Smith,1994:70).

Toplumsal kimlik, bir toplumun modernleşmesiyle ilgili olarak sorunsallaşan bir kavramdır. Geleneksel tarım toplumlarının kendilerini başka toplumlardan ayırt etmelerini sağlayan kimlik algıları, töreler, gelenek ve görenekler tarafından belirleniyordu (Güvenç,1993:5). Geleneksel toplumlar kendilerini sınırları açık seçik belirlenmiş, toplumsal bilince çıkarılmış bir toplumsal kimlik yerine oldukça gevşek sınır çizgileriyle çerçevelenmiş biçimde tanımlamaktaydılar. Milliyetçiliğin yükselişi ve modern ulus-devletlerin doğuşu sürecinde modernleşmeye başlayan toplumlar kendilerini “öteki”ne karşı daha iyi tanımlanmış bir kimlik ile ayırdetme ihtiyacı hissetmeye başladılar. Böylece modern toplumlarda bir kimlik sorunu ortaya çıktı. Modernleşme ile birlikte toplumsal kurumlarda yaşanan hızlı dönüşüm, geleneksel topluma ait tüm ilişki örüntülerini yerinden çıkarmaktadır. Bu durum hem toplumsal hem de bireysel planda kimliğin yeniden oluşturulması arayışını ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal heterojenleşme, açık toplumun oluşması ve insanların dünya görüşlerini yönlendiren hayali bir eşitlik ve türdeşlik algısının yıkılması hem toplumsal hem de bireysel planda kimlik sorununun kaynağı olmaktadır (Kılıçbay,2006:169).

Kimlik, birleştirici olduğu kadar ayrıştırıcı bir olgudur. Birleştirebilmek için grubun sınırlarını “öteki”ne karşı belirginleştirmek zorundadır. Güvenç, bu durumu çağımızda kimlik sorununun, insanları ayırma değil birleştirme çabaları ile ilgili olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Kimlik sorunu uluslaşma süreci ile birlikte siyasal bir boyut kazanmaktadır. Modernleşme süreci siyasal planda ulus-devletin inşası ve uluslaşma ile birlikte ilerledi. Ulusal birliğin kurulması ve toplumun ulus olarak yeniden örgütlenmesi sürecinde, devlet bir ulusal tarih, ulusal ülkü birliği, ulusal mitoslar ve uluslaşma simgeleri bütününe uyulmasını istemektedir (Güvenç,1993:7). Böylece ulus devlet, geleneksel devlet döneminde etnik, mezhepsel, dini ya da kan bağı cemaatleri temelinde

örgütlenmiş olan eski toplumun yerine, ulusal kimlik etrafında birleşmiş bir yeni toplum inşa etmeye yönelmektedir.

Güleç'e (1992:16) göre, üç tür kimlik boyutu vardır. Kişisel kimlik "ben kimim?" sorusuna, psikososyal kimlik "biz kimiz?" sorusuna ve ulusal/kültürel kimlik "bizler hangi kültür ya da ulusa aitiz?" sorusuna verilen cevapları içerir. Ulusal kimliğin inşası, özünde milliyetçiliğin ideolojik öncülüğünde ve bir tarih/kültür tercihi temelinde gerçekleşir. Bir başka deyişle, her ulus tarihin selektif bir okuması ve yeniden üretilmesi ile inşa edilir. Renan'ın belirttiği üzere her ulus tarihi "unutarak" inşa edilmek zorundadır. Bu durum, ulusal kimliğin aynı zamanda siyasal bir rekabet alanı olmasını da beraberinde getirir. Çünkü ulusal kimlik her ne kadar milliyetçilik öncülüğünde inşa edilse de, siyasal düzlemde milliyetçilik rakipsiz değildir. Köktenci gelenekçilik, muhafazakârlık ve sosyalizm gibi ideolojik rakipleri, milliyetçilikten farklı birer tarihsel seçkiye sahiptirler ve farklı birer toplumsal kimlik miti inşa etmeye yönelmişlerdir.

Hem bireysel hem de toplumsal anlamda kimlik –kişilikten farklı olarak- özeldir- kimlik muhtelif seçenekler arasında tercih edilerek ve öne çıkartılarak kullanılmaktadır. Bu nedenle ulusal kimlik, farklı ideolojileri benimsemiş gruplar arasında nasıl bir toplum vizyonuna sahip olduğuna göre farklılaşan tercihlere konu olmaktadır. Gelecekte milliyetçi bir Türkiye kurmak isteyen siyasi grupların tarih okuması ve ulusal kimlik seçimi ile sözcümleri sosyalist bir Türkiye isteyenlerinki farklı olmak durumundadır. Toplum eşitsiz dağılmış bir güçler alanı olduğundan, bir toplumun kendi tarihini tüm nesnellığıyle bilmesi ve kabul etmesi, eşitsiz güçler ilişkisinden doğan siyasal farklılaşmalara uygun düşmez. Her ideolojik çevrenin tarih tezleri ile o çevrenin görüşlerinden etkilenen kitlelerin kimlik algıları, bir çıkar grubu olarak var olmalarının ve örgütlenmelerinin toplumsal gerçeklik zeminine uygundur. Kimliğin, devlet, millet, toplum ya da kültür varlığı açısından, "topluluğu oluşturan bireylerin, ortak varlıkla özdeşmeleri, ortak ülkü ve simgelerde birleşmeleri, ortak tasa ve kıvançları paylaşmaları olgusu" olması kimliği tam anlamıyla bir tarih sorunu yapmaktadır (Güvenç,1993:433).

TÜRK DEVRİMİ VE TÜRK KİMLİĞİ

Modernleşme sürecinde batıda siyasal mücadelenin merkezinde önce burjuvazi öncülüğündeki modernleşmecilik ile feodal sınıflar öncülüğündeki gelenekçilik yer almıştı. Mücadeleyi burjuvazinin kazanması üzerine modern kurumlar inşa edilmiş, 19. yüzyılda siyasal mücadelenin merkezine bu kez işçi sınıfından yükselen talepler ile burjuvazi arasındaki çekişme yerleşmişti. İşçi sınıfı, siyasal ve toplumsal eşitlik, toplumsal refahtan pay talep etmiş ve uzun bir mücadele sürecinin ardından taleplerinin bir kısmına kavuşmuştu. 20. yüzyılın ikinci yarısında siyasal mücadelenin eksenini sosyo-kültürel hak talepleri etrafında şekillenmektedir. Günümüzde çevre, cinsel kimlikler, bireysel özgürlük alanlarının tanınması, ırksal, dinsel ve dilsel hak talepleriyle öne çıkan kültürel kimlikler için mücadele öne çıktı (Sönmez-Selçuk,2012:81). Batı sosyal bilim literatüründe karşımıza çıkan kimlik ve farklılık üzerine tartışmalar, sözkonusu tarihsel arkaplan ve mirasın bir sonucu olarak görülebilir.

18. yüzyılda batı toplumlarına damgasını vuran Aydınlanma Çağı değerleri, liberallerle gelenekçiler arasında oldukça sancılı bir toplumsal, kültürel ve siyasal mücadele sürecinden geçerek, 19. yüzyılda batı sosyo-politik ve kültürel sistemlerinin temelini oluşturdular. Sanayi toplumu örgütlenmesinin yarattığı ekonomik avantaj, batının yükselen değerlerini batı-dışı dünyaya yaydı. Rusya ve Osmanlı devleti gibi ülkeler coğrafi yakınlık, sosyo-ekonomik gelişmişlik gibi etmenlerin de etkisiyle batılılaşma/modernleşme olarak ifade edilen dönüşüm sürecine ilk giren ülkeler oldular. Ancak modernleşme programının içeriği meselesi, batı-dışı toplumlarda siyasi güçlerin birbirlerine karşı yeniden-konumlanmasına yol açtı. 20. yüzyıl, bu kez batı-dışı dünyada gelenekçilikle modernleşme yanlısı toplumsal güçlerin mücadelesine sahne oldu. Çünkü Aydınlanma Çağı değerlerini merkeze alarak toplumsal kurumların yeniden örgütlenmesi, toplumda yapısal değişmelerin meydana gelmesine yol açacaktı. Bu ise eski rejimin kurulu siyasi güç dengelerinin değişmesi anlamına geliyordu. Şüphesiz, batı-dışı toplumların batılı ülkeler karşısında geri kalmış olduklarının açıkça görülmesi, gelenekçi akımın modernleşmeyi tümüyle reddetmemesini, ancak yenileşme ihtiyacının, Türk modernleşme tarihinde iyi bilinen, "batının teknolojisini alıp, ahlakını almama" şeklinde bir seçici formülle ifade edilmesini getirmişti. Buna karşılık modernizm (batıcılık) akımı batı

karşısında devleti yeniden ihya etmenin ancak batılı değer ve kurumları aynen benimsemek ile mümkün olabileceğini savunmaktaydı.

Osmanlı devletinde bizzat padişahlar tarafından başlatılan reformlar, verili güç dengelerinde kesin bir değişiklik yapmanın mümkün olmaması nedeniyle, eski geleneksel kurumların yanında yeni batılı kurumları kurma biçimini aldı (Tunaya,1960:58). III. Selim'den bu yana on yıllardır sürdürülen reform hareketlerinde eski ile yeniyi bir arada tutma hatasının toplumsal faturası II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonrabelirginleşti. O güne kadar Osmanlı devleti ve toplumu içinde yeniliklere karşı çıkan kesimlere verilen tavizler sonucu ikili bir devlet ve toplum yapısı ortaya çıkmıştı. Bir tarafta modern batı kurumları diğer tarafta geleneksel devletin kurumları; bir tarafta modern eğitim kurumlarından mezun olmuş, batılı fikirlere, pozitif bilimlere aşina, yabancı dil bilen bir insan kaynağı, diğer tarafta geleneksel toplum ve kültürün insanı vardı. Bunlar birbirlerini "alaylılar" ve "mektepliler" olarak gören, iki ayrı zihniyet dünyasının bir arada yaşaması mümkün olmayan, ortak bir değer sistemini ve bir arada yaşama azmini paylaşmayan insanlarıydılar. Bu toplumsal yarılma ideolojik düzlemde İslamcılık ile batıcı liberalizme tekabül etmekteydi. Liberaller arasındaki çeşitli farklılıklar Cumhuriyet sonrasında merkez sağ ve merkez sol farklılaşmasının tonlarını oluşturmaktaydı. Osmanlı devletinin, bir taraftan yenilikleri yapmaya mecbur olması sonucu eğitim, ordu, devlet kurumları başta olmak üzere modernizasyon adımları atarken, diğer taraftan bunları devrimci değil, orta yolcu bir anlayışla yapmasının ve eskinin yanında yeniyi kurmasının getirisi, toplum yapısında şizofrenik bir yarılmanın yaşamaya başlaması olmuştu. Bu yarılma II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra 31 Mart Ayaklanmasında yaşanan toplumsal çatışma biçiminde kendisini dışa vurdu (Akşin,1994:73).

Tanzimat Fermanı'ndan bu yana Türk aydınları batı karşısında Osmanlı-Türk kimliğinin yeniden tanımlanması sancılarını yansıtmışlardır. Adı "kimlik sorunu" olarak konmamış olmakla birlikte bu arayış, "Meşrutiyet, Osmanlılık, Hürriyetçilik, Türkçülük, Bağımsızlık, Anadoluculuk, İnkılâpçılık, Çağdaşlık, Cumhuriyetçilik, Turancılık, Demokratlık, Kalkınmacılık, Milli Birlikçilik, Batıcılık, İslamcılık, Laiklik vb. sloganlarla dile getirilmişti" (Güvenç,1993:16). Bütün uluslaşma hareketleri gibi, Türk uluslaşmasının da önündeki en önemli toplumsal sorun, feodal toplum örgütlenmesi içindeki etnik, mezhepsel ve kanbağına dayanan (asabi) bölünmeler ile imtiyazlar hiyerarşisine dayanan hukuksal eşitsizliklerin ulusal kimlik etrafında kaynaştırılmasıydı. Ziya Gökalp (1972:67)'e göre, Türkiye'de uygarlık ve ahlak bakımından birbirine benzemeyen üç tabaka bulunmaktaydı: halk kitleleri, medreseliler zümresi ve batı tipi okullardan mezun olmuş mektepliler... Halk kitleleri Uzakdoğu (şaman) medeniyetinden, medreseliler doğu (İslam) medeniyetinden, mektepliler ise batı (bilim-teknik) medeniyetindendiler. Gökalp, milletin bir kısmının ilk çağları, bir kısmının orta çağları ve ancak bir kısmının ise son çağları yaşadığını belirtmekteydi. Farklı zihniyet ve anlam dünyalarına sahip bu insanları ortak bir ulusal eğitimden geçmelerini sağlamadan bu zümreleri bir milli birlik içinde örgütlemek mümkün değildi.

Kökleri Yeni Osmanlı-Jön Türk geleneğini izleyen ve devrimci modernleşme akımının en tutarlı ve radikal aşamasını oluşturan Kemalist modernleşme, Türk ulusal kimliğini yaratmak amacıyla, o kimliğin inşasının önündeki engellerle keskin biçimde hesaplaşmıştır. Bu amaçla geleneksel toplum kurumları ve ideolojisini marjinalize edebilmek için devrimci adımlar atmıştır. Meşrutiyet kaynağını önemli ölçüde İslamiyet'in belirlediği gelenek, devrimci modernizme karşı direnmiştir. Kemalistlerin egemenliğin kaynağını Allah olmaktan çıkarması ve egemenliği kullananın Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olma ayrıcalığını ortadan kaldırması, bunun yerine egemenliğin kaynağını millete veren laik Cumhuriyet'i ikame etmeleri köktenci gelenekçilerle devrimci modernistler arasındaki çatışmayı uzlaşmaz hale getirmiştir. (Güvenç,1993:230).

1920 Türk Devrimi ve onun programı olan Kemalizm, I. ve II. Meşrutiyet hareketlerinin mirasçısıdır fakat onların düz çizgide bir uzantısından ibaret değildir. Ortaya koyduğu pratikle, kendi geçmişindeki modernleşmeci hareketlerden köklü bir kopuş gerçekleştirmiştir. Bu kopuş başlıca iki alanda hayat bulmuştur. Birincisi devrimin siyasi boyutudur. İktidarın kaynağı ve meşrutiyet temeli kökten biçimde değişmiş ve monarşinin yerini cumhuriyet almıştır. İkinci boyut, toplumsal alandır. Aşiret, din, mezhep ve benzeri geleneksel ilişki sistemleri içinde yaşayan feodal toplum insanları, son yüzyılda yapılan reformlar nedeniyle iki ayrı kültür, zihniyet ve dünya görüşü temelinde yarılmaya uğramıştı. Osmanlı devleti, bir tarafta yüzyıllardır bağlı olduğu ve üstelik öncülüğünü yaptığı doğu-

İslam uygarlık dairesiyle, diğer tarafta varlığını sürdürebilmek için yöntemlerini benimsemek zorunda kaldığı batı uygarlık dairesi arasında sıkışmıştı. Batıya benzemek için atılan adımlar, eski olanı tamamen tasfiye etmek yerine, korumayı sürdürdüğü için, geleneksel olanla modern olan aynı toplumda yan yana yaşamaya ve giderek çatışmaya başlamıştı. Mustafa Kemal ve arkadaşlarını hem Kurtuluş Savaşı sürecinde en çok uğraştıran hem de yeni rejim ve toplumun inşa sürecinde çözmek zorunda kaldıkları en önemli sorunların başında kökleri III. Selim dönemine giden bu ikili toplumsal ve siyasal yapı sorunu bulunmaktaydı. Bu nedenle Kemalizmin Tanzimat'tan beri süregelen toplumsal yarılmayı ortadan kaldırmaya yönelik olarak laiklik ve uluslaşma adımlarını köktenci biçimde attığı görüldü. Laiklik ile uluslaşma yakından ilişkili olduğundan, modern Türk kimliğinin oluşturulması ve toplumsal şizofreninin ortadan kalkması laiklik ve uluslaşma sayesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Hatipoğlu,2012:187).

Türkiye'de burjuva toplumun kuruluşu sürecinde en önemli eşik 1920 Türk Devrimi ile geçildi. Yeni anayasal düzen köktenci gelenekçiliği siyasal sistemin meşruiyet sınırlarının dışına çıkardı. Fakat toplumsal güçler düzleminde devrim -1950'ye kadar olan kısa bir süre hariç- feodal kesimlerin ve onların gelenekçi/İslamcı ideolojilerinin siyasal alanda kesin bir marjinalizasyonu ile sonuçlanmadı. Bunun nedenleri ayrı bir tartışmanın konusudur. Siyasal ve toplumsal düzlemde birbirlerini dengeleyebilecek güç potansiyellerini kaybetmeyen İslamcı gelenekçilik ile batıcı modernleşmecilik arasındaki gerilim, süreç içinde iki yönlü bir kaynaşmanın yaşanması ile giriftleşti. Bir taraftan geleneğin kapitalizmle harmanlanması ve gelenekçi bir burjuvalaşma yaşanırken, diğer taraftan modernistlerin geleneği modernleştirmek yerine elitist bir idare-i maslahatçılığa meylettikleri görüldü. Modernist akım batı toplumlarının modernleşmesinde olduğu gibi, geleneği modernin içine alarak yeni bir senteze ulaşmanın öncülüğünü yapmakta tam anlamıyla başarılı olamadı. Buna karşılık İslamcı/gelenekçi akım modernleşmeyle salt biçimsel düzlemde bir ilişki kurarak, Türk devriminin getirdiği sosyo-kültürel kimliği köktenci biçimde reddetmeyi sürdürdü.

GELENEKÇİ SİYASETİN YÜKSELİŞİ VE TOPLUMSAL KİMLİK

Köktenci gelenekçilik ya da yaygın bilinen kullanımıyla siyasal İslam hareketi, Kemalizmin temsil ettiği devrimci modernizm karşısındaki yenilgisi üzerine, milliyetçilik ile eklemlenerek ve alternatif bir ulusal kimlik inşa ederek siyasal sisteme yeniden dönmeye yöneldi. Çok partili düzene geçişle birlikte toplumsal ve kültürel alanlara çekilmiş olan gelenekçi hareket, Demokrat Parti'ye eklemlenerek siyasal alanda mevzi kazanmaya çalıştı (Duman,1999:37). 1960'ların Türkiye'sinde köktenci gelenekçiliğin farklı kolları merkez sağa eklemlenme veya kendi öz siyasal örgütlerini kurma eğilimleri ile farklılaştılar. Özellikle milliyetçilikle harmanlanmış bir gelenekçilik yorumu, merkez sağ olarak adlandırılan Adalet Partisi (AP)'nin koruyucu kanatları altında, devletin yükselen işçi sınıfı hareketini ve 1961 Anayasasının sağladığı güvenceler altında toplumsal güç toplamaya başlayan sol siyaseti dengelemek için yararlandığı bir akım haline geldi (Ahmad,1999:170). Öyle ki 1975'te AP öncülüğünde kurulan Birinci Milliyetçi Cephe (MC) hükümetine Milli Selamet Partisi (MSP) Meclis'te 48 sandalyesi; Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ise sadece 3 sandalyesi olmasına karşın katılabildi. 1977 genel seçimleri sonrası MSP 24; MHP ise 16 milletvekilliği kazanmış olmalarına karşın 1977'de kurulan İkinci MC hükümetine yine katılabildiler. 12 Mart muhtırasının balyoz operasyonu, 1972 anayasa değişiklikleri ve 70'ler boyunca solun bastırılması adına kurulan MC hükümetlerinin icraatları yeterli olmayınca 1970'ler boyunca ısınan Türk siyaseti 12 Eylül 1980 darbesi ile kesintiye uğratıldı. 12 Eylül rejimi benimsediği Türk-İslam Sentezi adlı kültür siyaseti, İslamcılığı sadece sola karşı bir panzehir olarak kullanmakla kalmadı aynı zamanda yeni bir toplumsal kimlik inşa etmek için bir tür toplum mühendisliği aracı olarak da değerlendirdi.²

12 Eylül 1980 sonrasında devlet, İslamcılığın sosyo-politik açıdan güçlenmesine yol açacak bir siyaset izledi. 1990'lara kadar seçmenlerden % 7-11 bandında oy alabilen İslamcı parti, bu tarihlerden

² 12 Eylül rejiminin sosyalist sola ve özellikle Güneydoğu'da bölücü teröre karşı izlediği dinin birleştiriciliği politikası için bkz. Necdet Subaşı, Ara Dönem Din Politikaları, Küre Yay., İst., 2005; Bozkurt Güvenç, Gencay Şaylan, İlhan Tekeli ve Şerafettin Turan, Türk-İslam Sentezi, Sarmal Yay., İst., 1994; Ayrıca bkz. "12 Eylül Yönetiminin Din Raporu", Nokta dergisi, 26 Mart 1989; "Laik Devlet Cihada Çağırıyor", 2000'e Doğru, 4-10 Ocak 1987; "Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi", 2000'e Doğru, 25-31 Ocak 1987.

itibaren kitle tabanını yavaş yavaş genişletmeye başladı.³ RP'nin 1995'te genel seçimlerden birinci çıkması ve 1996'da Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kurabilecek düzeye gelmesi, cumhuriyet döneminde İslamcılığın ulaştığı en üst başarı noktasıydı. Ancak RP'nin Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılması sonucunda bu parti içinde laik cumhuriyetçi devlet ve toplum güçlerine karşı nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğine ilişkin bir tartışma başlattı. RP'nin yerine kurulan Fazilet Partisi (FP)'nin de kısa süre içinde kapatılması, siyasal İslamcı gelenek içinde “yenilikçiler” olarak adlandırılan ve Recep Tayyip Erdoğan ile Abdullah Gül'ün liderliğinde toplanan bir ekibin öne çıkmasını sağladı. Yenilikçi ekip, referanslarını dinden alan bir sosyo-politik sistemin daha temkinli ilerleyen uzun vadeli bir strateji izlemesinden yana görünüyordu. Bu amaçla merkez sağ ve liberal kökenli kadrolarla takviye edilmiş, çekirdeğini siyasal İslam kökenli kadroların oluşturacağı bir kitle partisi kurulması gündeme geldi. Siyasal İslamcı gelenekte “yenilikçiler” olarak adlandırılan kadro, 2001'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) kurarak 2002 genel seçimlerinde iktidar oldular.

AKP, seçmen tabanı ve yönetici kadrolarının anlamlı bir kesimi eskinin merkez sağ kökeninden geliyor olsalar da, nihai ve kritik kararların son biçiminin verildiği iç çekirdeği siyasal İslam kökeninden gelen kadrolarla yönetilen bir partidir. 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinde oylarını adım adım % 50 düzeyine doğru arttırması, bu partinin çözülen merkez sağ partilerin yerini doldurduğunu göstermektedir. Fakat AKP yönetici çekirdeğinin ideolojik arka planı, 2002-2013 yılları arasındaki hükümet etme pratiği esnasında gözlenen, olaylara tepki verme biçimi, izlediği siyasetlerin niteliği gibi unsurlar açısından bir bütün olarak değerlendirildiğinde, siyasal İslamcılığın kitle partisi olarak görülmektedir. Bir başka deyişle, AKP merkez sağın boşluğunu doldurmuş fakat bunu yaparken merkezi sağa taşımıştır. AKP, merkez sağ bir parti değil, çekirdeğini siyasal İslamcıların oluşturduğu, parti ve ülke yönetiminde temel kararları bu çekirdeğin aldığı ve etrafında eskinin merkez sağından gelen kadro, üye, seçmen ve taraftarların olduğu bir radikal sağ partidir. AKP'nin kitleliliği, onun merkez olduğunu değil, Türkiye'de merkezin sağa kaydığını göstermektedir (Kalaycıoğlu,2011). 1980 sonrası Türkiye'nin siyasi dengelerinde meydana gelen değişme, toplumsal kimlik tartışmalarını teşvik eden en önemli değişkenlerden bir tanesi olarak görülebilir.

Kimlik konusundaki tartışmaların Türk kamuoyunun gündemine 1990'lı yıllarda yoğun biçimde girdiği görülmektedir. Bunun başlıca nedeninin, SSCB'nin yıkılmasının ardından tüm dünyada solun bıraktığı boşluğun radikal dincilik ve mikro milliyetçiliğin doldurması olduğu söylenebilir. Türkiye'de de bu gelişmeye paralel olarak siyasal İslam'ın ve milliyetçiliğin yükseldiği görüldü. Her iki akım da, kendilerine özgü tarih tezlerine sahiptirler. İktidar olmaları halinde kendi tarih tezleri ile toplumsal tarihi yeniden kurmaya ve topluma yeni bir kimlik vermeye taliptirler. Yükselen yeni kimlik önerileri, toplumun kendi kimliğini tartışmaya başlamasına yol açtı.

1920 Türk Devrimi'nden sonra inşa edilen modern Türk kimliği, laik bir temelde tanımlanmıştı. Cumhuriyet dönemi boyunca İslamcılığın Türk toplumunda kültürel açıdan hegemon olmasına izin verilmedi. Esasen Türk toplumunun kültürel açıdan beslendiği İslamiyet öncesi Türk kültürü, Türkler öncesi Anadolu halklarının kültürleri, İslam içindeki heteredoksi ve son dönem modern batı kültürünün oluşturduğu kaynaklar, İslamcılığın geleneksel toplum döneminde de rakipsiz bir toplumsal kimlik oluşturucu olmasına izin vermemişti (Kışlalı,1994:121). Halk kitleleri içinde yaşanan haliyle gündelik yaşam kültürü olarak gelenek, İslamcıların yetindiği bir toplumsal çerçeve değildi. Cumhuriyet döneminde ilk kez AKP'nin tek başına iktidar olmasının sağladığı imkânlar değerlendirilerek, bir gelenekçi ideolojik hegemonya kurulmasının koşulları oluşturuldu. Bununla amaçlanan bir olayla ya da bir kavramla ilgili olarak AKP'nin aldığı tavrın ya da yaptığı açıklamanın normallik elbisesini giymesi, “toplumun çoğunluğunca doğalmış ve doğruymuş gibi kabul edilmesi, tartışılmaması” idi (Şahin,2008:192). Böylece 2002'den sonra ideoloji üreten bütün kurumlarda sistematik bir faaliyet yürütüldü. Medya, üniversiteler, eğitim kurumları ve futbol kulüpleri de dâhil olmak üzere meslek odaları, sendikalar vb. sivil toplum örgütlerinde siyasal İslam'ın tarih tezinden ve dolayısıyla sosyo-kültürel kimlik mitinden yana olan gelenekçi kadrolar işbaşına taşındı. Bu süreçte

³MSP'nin 1973 genel seçimlerindeki oyu % 11.8; 1977 genel seçimlerindeki oyu % 8.6; Refah Partisi (RP)'nin 1987 genel seçimlerindeki oyu % 7.2'dir. 1991 genel seçimlerinden itibaren sistemli bir yükseliş başlamıştır. 1991 genel seçimlerinde - MHP ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile ittifak yaparak- RP % 16.9; 1995 genel seçimlerinde % 21.4; 1999 genel seçimlerinde (RP'nin Anayasa Mahkemesince kapatılması üzerine Fazilet Partisi adıyla) % 15.4 oy almıştır. Bkz. Ergun Özbudun, Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İst., 2011, s.60-63

gelenekçilerin yürüttüğü ideolojik hegemonya mücadelesine uygun olarak eskinin ana akım medyasında ve gelenekçi medyada yeni bir entelektüel zümrenin yükselişine tanık olundu.

Gerek AKP'nin İslamcı kökenden gelen yönetici iç çekirdeğinin, gerekse AKP döneminde yükselen İslamcı entelijensyanın, yakın dönem Türkiye tarihine yönelik bakış açılarını belirleyen spesifik bir İslamcı tarih tezleri bulunmaktadır.⁴ Bunlar bir bütün olarak Kemalist ya da milliyetçi toplumsal kimlik mitine karşı alternatif bir İslamcı toplumsal kimlik miti oluşturulmasına katkı yapmaktadırlar. İslamcı tarih tezleri ve sosyo-kültürel kimlik seçenekleri, AKP'nin yönetici iç çekirdeğini oluşturan kadroların tarih ve toplum bilincini belirleyen entelektüel arka planı oluştururlar. Bu noktada İslamcı tarih tezlerinin nasıl bir yakın dönem Türkiye imgesi oluşturduğuna yakından bakmak büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu tezleri benimsemiş bir yönetici ve aydın kadronun, Türk devrimi ile inşa edilmeye başlanan cumhuriyet dönemi Türk ulusal kimliğini, siyasalarının (policy) dayanacağı ana eksenlerden biri kabul ederek hareket etmeleri mümkün değildir. Erdoğan ve kurmaylarının yakın dönem tarihine ve toplumun İslamcı olmayan kesimlerine yönelik üslupları-sözkonusu kadronun Türk toplumunun kimliğine ilişkin zihinsel arkaplan bilgisi ile yakından ilişkilidir.

Siyasal İslam hareketinin Cumhuriyet dönemi boyunca Kurtuluş Savaşı, Kemalizm, bu hareketlerin önder kadroları ve belli başlı olayları ile merkez sağ ve merkez sola karşı ürettikleri tezler, bu hareketin ideolojik etkisi ile yetişen kimselerin kullandıkları diliaçıklamaktadır. Bu bağlamda AKP'nin yönetici iç çekirdeğinin söylemlerine kaynaklık eden siyasal İslamcı tarih tezinin şu ön kabuller üzerine inşa edilmiş olduğu söylenebilir:

a) Toplumsal birliğin en önemli harcı dindir. Türk toplumunu diğer toplumlardan ayırt eden belirleyici özellik onun dinidir, Müslüman olmasıdır.

b) Müslüman bir toplumun kurumları ve gündelik hayatının örgütlenmesinde başvurulacak merkezi referans İslam dinidir (Aktay,2011:17-18).

c) 19. yy. modernizasyon hareketlerinden başlayan ve 1920 Türk Devrimi'nde en keskin ifadesini bulan "çağdaşlaşma"⁵ hareketi, içeriğini ve özünü dinsizliğin oluşturduğu bir harekettir. Türk devrimi, din derslerinin okullardan kaldırılması; Kuran okumanın yasaklanması; ibadetlerin yasaklanması; Camilerin kapatılması; dini değerlerin ders kitaplarında aşağılanması; dini yayınların yasaklanması; dini örgütlenmenin yasaklanması; din adamlarının aşağılanması ve dilenecek hale getirilmesi; dinsiz bir nesil yetiştirilmesi; laikliğin Avrupa'daki anlamının dışında, dinsizlik olarak uygulanması ve din adamlarının idam edilmesi gibi eylemlerinin gösterdiği üzere, nihai amacı Türk milletini dinsizleştirmek olan bir girişimdir (Ceylan,1991;.Edib,1967; Kısakürek,1977).

d) Cumhuriyet Halk Partisi, tüm bu sürece önderlik eden parti olarak, siyasal konumlanışının yanı sıra dine karşı bir sosyo-kültürel konumlanışı temsil ettiğinden, sadece bir parti değil, aynı zamanda bir zihniyettir (Şen,2012:284; Bozgeyik1999; Müftüoğlu,2004).

İslamcı tarih tezine dayanak oluşturan bu ön kabullerin dikkat çeken bir özelliği "Müslümanların" masumiyeti ve en büyük özellikleri dinsizlik olanların Müslümanlara uyguladığı zulüm varsayımı üzerine inşa edilmesidir. Buna göre, dinsiz iktidar tarafından zulme uğrayanların, gündelik hayatlarında dini inançlarına uygun yaşamaktan başka bir istekleri ve pratikleri yoktur.

⁴Cumhuriyet döneminde siyasal İslam'ın tarih tezlerini üreten belli başlı isimler ve kaynaklar arasındaMevlânâzadeRifâf, Kazım Karabekir, Rıza Nur, Mehmet Akif, Said-i Nursi, Eşref Edip (Fergan) ve Sebilürreşad dergisi, Necip Fazıl ve Büyük Doğu dergisi, Kadir Mısıroğlu, Abdurrahman Dilipak, Hasan Hüseyin Ceylan, Cemal Kutay, Burhan Bozgeyik, Nihal Atsız, Ahmet Kabaklı, Mustafa Müftüoğlu ve Mustafa Armağan sayılabilir.

⁵Burada Niyazi Berkes'in (1978) sekülerizm kavramı karşılığında çağdaşlaşma kavramını kullanmasına gönderme yapıyoruz. Bunun nedeni, siyasal İslam hareketinin, Türk modernleşme hareketi içinde kendine özgü bir kulvar işgal ediyor olmasının tümüyle moderniteyi reddetmesinden kaynaklanmadığına işaret etmektir. İslamcılık akımı modernitenin maddi-teknolojik yönüne ilişkin seçici bir tutumu benimser. Bu nedenle siyasal İslam'ın moderniteye karşı değil, sekülerleşmeye karşı olmasını kastetmek amacıyla, "çağdaşlaşma" kavramını kullandık.

KÜLTÜREL BİR ŞİZOFRENIYE DOĞRU MU?

Şizofreni, bireyin bilincinin gerçek dünya ile kendi zihninde yarattığı sanal dünya arasında bölünmüş olmasını anlatan psikolojik bir sorundur. Şizofrenler tümüyle gerçeklik vehmettikleri zihinsel dünyada yaşar ancak bu dünyanın fizik kanunlarına tabidirler. Böylece bilinç, iki dünya arasında bölünerek bir yarılmaya uğrar. Psikolojik bir kavram olarak şizofreni, bireysel bir mental soruna işaret eder. Toplumsal ve/veya kültürel planda şizofrenik bir yarıma, iyi tanımlanması ve neye tekabül ettiğine ilişkin işlevsel tanımlamasının yapılması gereken bir kavramdır.

Kültürlerin şizofrenik bir hal alması, sosyolojide Shayegan'ın dikkat çektiği bir durum olmuştur. Shayegan, batı modernitesi ile ani bir karşılaşma yaşayan İslami toplumlarda önce büyük bir şaşkınlık ve hayranlık ardından kendi kabuğuna çekilme yaşandığını belirtmiştir. İslam dünyası, karşısında eziklik duygusuna kapıldığı batıyı, ilahi bir kudret atfederek, geri kalmışlığını yeniden üreten her türlü sorunun kaynağı yapmıştır. Oysa geri kalmışlığın ardında yenilik yapma korkusu yatmaktadır (Shayegan,1991:23). Batı karşısındaki yanılığın doruğu ise modernitenin unsurlarını keyfi bir seçicilikle benimsemenin ve hayata uygulamanın mümkün olduğu düşüncesiydi. Tüm bu yanılığın kaynağında Müslümanların batı hakkındaki bilgisizlikleri yatmaktadır (Shayegan,1991:28). Böylece İslam dünyası Batı ve modernite karşısında kendini kandırmakta ve Shaegan'ın (1991:143) deyimiyle, "ne burada, ne orada; birinden kovulmuş, ötekine varamamış" bir Araf durumunu yeniden üretmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasının kaynağında, modernitenin sadece teknoloji ve geniş anlamıyla maddi dünyada bir dizi köktenci değişiklikten ibaret olmaması, aynı zamanda bir uygarlık değişimine tekabül etmesi yatmaktadır.

XVI. yüzyıldan başlayarak feodal toplumun içinde meydana gelen çelişmelerin sonucu olarak, insanlık XIX. yüzyılda dünyanın Batı Avrupa bölgesinden başlayarak büyük bir devrimci dönüşüm sürecine girdi. Tarım toplumlarının aşılması ve sanayi toplumu denilen yeni bir aşamaya sıçranması anlamına gelen bu büyük dönüşüm, toplumsal yapının tarım toplumunun örgütlenme biçiminden büyük ölçüde farklı, yeni bir örgütlenme biçimini beraberinde getirdi. Yeni sosyal ilişkiler, yeni sınıflar, yeni meslekler, yeni roller, yeni kurumlar vs. modern sanayi toplumunu belirledi. Yeni toplumsal örgütlenme, tarımsal ağırlıklı üretimden farklı olarak sanayi üretimine dayanıyordu ve kapitalizm biçiminde gerçekleştiriliyordu. Bu dönüşüm, dünyanın belli bir bölgesinde başlamış olmakla birlikte, yerel bir değişiklik değil, artık dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağı, dalga dalga tüm dünyayı etkisi altına alacak bir dönüşümdü. İnsan toplumlarının örgütlenme biçimlerini kökten bir biçimde dönüştüren ilk devrim, göçebelikten yerleşik tarım toplumuna geçişi işaretleyen Neolitik Devrim ise, ikincisi de tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi işaretleyen Sanayi Devrimi'dir. Devrimin etkileri yüzyıllara yayılarak tüm toplumları şu ya da bu biçimde dönüştürecektir ve dönüştürmektedir.

İslam toplumlarında modern uygarlığın doğuşunun, insanlık tarihi bakış açısından okunması kolaylıkla mümkün olmadı. Türkiye'nin 1876 I. Meşrutiyet'inden bu yana süregelen demokratikleşme tarihi bir örnek olarak dikkate alınacak olursa, olduğu kadarıyla da bir hayli zamana yayıldı ve büyük toplumsal/siyasal mücadelelerin verilmesini gerektirdi. Binlerce yıldır süren geleneksel toplum düzeni, kendi zihniyetlerini, kavram ve anlam haritalarını yaratmıştı. Geleneksel dünya insanların basit ve yerel bir yeniliği anlamaları mümkündü; fakat insanlık tarihi açısından emsali ancak Neolitik Devrim ile kıyaslanabilecek bir büyük dönüşümü kavramalarına izin verecek zihniyetleri yoktu. Geleneksel toplumların tüm diğer kurumlarının merkezinde yer alan ve onların örgütlenmesini önemli ölçüde refere eden din kurumuydu. Kapitalizmin doğuş ve yükselişi sürecinde Hristiyan toplumlar birer din-merkezli topluluk olmaktan uzaklaşarak, seküler birer sanayi ve ticaret toplumu olmaya doğru dönüştüler. Buna karşılık yükselen modern Batı uygarlığının kıyısında kalan İslam toplumları, geleneksel toplumların kültürel kodlarını din dışında kalan toplumsal kurumları düzenlemekte kullanmaya devam ettiler.

Shayegan'ın çözümlediği kültürel şizofreni, moderniteye kültürel olarak direnen ve köktenci gelenekçiliğin zihin ve anlam haritalarını sadakatle izleyen toplulukların durumu ile ilgilidir. O, bir yanda bir realite olarak seküler-modern dünya ile karşılaşmış ve onun reorganize ettiği somut maddi koşulları yaşamak zorunda kalmış, ancak öte yanda modern uygarlığı kendi geçmiş tecrübelerinin getirdiği geleneksel zihin ve anlam dünyasının içinden okumaya çalışan toplulukların uğradığı

şizofrenik yarılmaya işaret eder.⁶ Bu tür toplumlar, biri maddi (modern) diğeri manevi (gelenekçi) iki gerçekliği eşzamanlı olarak yaşamak suretiyle bir bilinç parçalanması durumu yaşarlar.

Türk toplumunun bugün içinde bulunduğu ve hızlı toplumsal ve siyasal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan kültürel yarıma işaretleri, Shayegan'ın çözümlediği durumdan farklıdır. Türk toplumu maddi ve manevi dünyalar arasında ikiye bölünmüş bir çifte gerçeklik algısı içinde yaşamamaktadır. Ancak sosyo-politik düzlemde yaşadığı dönüşümün bir sonucu olarak, toplumsal kimlik düzeyinde kültürel bir yarıma yaşama eğilimin kendisini gösterdiğine tanık olunmaktadır. Türk Devrimi ile birlikte modern Türk kimliğinin sınırları Kemalizm tarafından çizilmiş ve anayasal koruma altına alınmıştı. Gelenekçi sağın alternatif toplumsal kimlik önerisi, özel olarak Kemalizmle genel olarak Türk modernleşme hareketinin Yeni Osmanlı-Jön Türk geleneği ile siyasal mücadele ve rekabet içinde inşa edilmiştir. Bu kimlik topyekûn modernleşmeci, laik-cumhuriyetçi yurttaş kimliğine karşı seçici modernleşmeci, dindarlık ve ümmetçilik ekseninde örülmüştü. Gelenekçiler, 1960'ların sonlarından başlayarak belli bir toplumsal taban bulabildilerse de ancak 1990'ların post-Sovyet dünyasında siyasal iktidar olabilecek güçlere ulaşabildiler. Böylece toplumsal kimlik özdeşimleri konusunda giderek derinleşme eğilimi gösteren bir farklılaşmanın yaşanma süreci başladı. Bir toplumun "kimlik özdeşimleri ne kadar benzer ya da uyumlu ise toplum o kadar sağlıklı, zinde; ne kadar bölünmüş ve çatışmalı ise o kadar zayıf ve sorunlu görünür" (Güvenç,1993:433). Modern bir toplumda kendi içinde çok sayıda psikososyal kimlik iddiasının bir arada bulunması kaçınılmazdır. Ancak farklı kimliklerin barış içinde bir arada yaşayabilmelerinin koşulu, ulusal kimliğin diğerlerinin üzerinde uzlaştırıcı bir konumda yer alarak toplumsal barışı sağlamasıdır. On yılı aşan AKP iktidarı döneminde, kendisini laik-cumhuriyetçi Türk kimliğine muhalefet ekseninde üretmiş olan gelenekçi-İslamcı kimlik, siyasal iktidar olanaklarının etkisiyle, giderek birbirlerine eşdeğer toplumsal güçlere tekabül etmeye başladılar. Söz konusu iki akımın birbirleriyle sosyo-ekonomik çözüm önerileri ve siyasal program farkları dışında, dünya görüşleri, zihniyetler ve ahlaki tutumlar açısından da ayrılan iki ayrı kültürel evrenin rekabet içinde olması, Osmanlı devletinin son dönemlerinde olduğu türden, adeta şizofrenik bir yarılmaya tekabül eden bir toplumsal bölünmenin koşullarını yaratma eğilimi göstermektedir..

Şizofrenik yarıma, bir arada yaşaması mümkün olmayan, birbirini ontolojik olarak reddeden, uzlaştırılmaz kültürel değerlerin mekânsal yakınlığının yarattığı çatışmaya işaret eden bir kavram olarak düşünülebilir. Yarıma durumunda, bir kültür dairesinin mensupları, bir diğer kültür dairesinin mensuplarını tolere edemeyecek hale gelirler. Çatışan değerler, bireylerin toplumsal kimliklerini tanımlayan, ahlak alanlarını belirleyen en temel ve en yaşamsal görülen değerlerdir. Öyle ki, bu değerlerin birbirini reddetmesi, bireylerin aynı mekânları (mahalle, okul, işyeri vs.) paylaşmasını, diyalog kurmasını, dayanışma ve işbirliği gerektiren toplumsal ilişki deneyimlerine girmelerini engeller.

AKP iktidarında toplumun yakın dönem Türkiye tarihi üzerinden toplumsal kimlik miti konusunda belirgin bir yarıma yaşamaya başladığını gösteren örnekler mevcuttur. Özellikle AKP lideri ve ileri gelenlerinin basına yansıyan sözlerinde ve sosyal medya üzerinden bu dünya görüşünü benimsemiş olduğu anlaşılan kimselerin paylaşımlarında bu olgunun örneklerine çokça rastlanmaktadır. Özellikle sosyal medya, kitlelerin kendiliğinden siyasal eylemini kolaylaştırması bakımından bu tür değer yargısı yüklü siyasal paylaşımların en yoğun görüldüğü mecraların başında gelmektedir.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı'nın son yüzyılındaki gelişmelerin yarattığı toplumsal kimlik sorunu çözülmüştü. Cumhuriyet'e kadar giden süreçte 31 Mart'taki iç savaş görüntülerine kadar varan kimlik bunalımı, Cumhuriyet ile birlikte belli bir sonuca ulaştı. İslamcı kimlik önerisi

⁶Modernite İslam toplumlarının karşılaşmasında ortaya çıkan bir başka "şizofrenik" veçheye Göle işaret etmektedir. Göle'nin "ultra modernlik" dediği ve geleneğin modernleştirilmesi yerine gelenekle olan tüm bağların kopartılarak köksüz ve banallemiş bir aşırı modernleşmenin batı-dışı toplumlarda etkili olduğu görülmektedir. Göle (2003:51), modernite ile başa çıkmakta zorlanan bir batı-dışı toplum olarak Türk toplumunun da batılılaşma sürecinde bir özgüven kaybı yaşadığını ve kendisine yabancıya gözüyle bakmaya başladığını, bunun şizofrenik bir durum yarattığını belirtmektedir.

marjinalleştirildi. Günümüzde İslamcılığın kitle tabanının ve ideolojik hegemonyasının genişlemesi toplumu yeniden kültürel bir yarılmaya doğru götürme potansiyeli taşımaktadır. Çünkü bu yarıma iki ayrı ahlak, iki ayrı zihniyet, iki ayrı değer dünyası, iki ayrı gündelik yaşam pratiğine tekabül etmektedir. Kültür ikiliği bütün toplumlarda zaten varolan bir durumdur. Feodal toplumda saray kültürü ile halk kültürü, modern toplumda yüksek kültür ile popüler kültür ya da kent kültürü ile köy kültürü arasında kültürel ikilikler bulunmaktadır. Toplumsal değişme hızının sosyo-politik dönüşümlere yol açmadığı istikrar dönemlerinde bu ikilikler toplumsal kültür ortamını şizofrenik bir yarılmaya uğratmaz. Hızlı geçişlerin yaşandığı toplumlarda bireylerin hayatı içinde deneyimlediği kültürel değişiklikler bilinç parçalanmalarına yol açabilir. Shayegan'ın incelemesine konu olan toplumlarda bilinç parçalanması kitlesel bir görünüm almış ve bir çifte gerçeklik algısı içinde yaşayan toplumlar ortaya çıkmış görünmektedir. Bunun yanı sıra bir arada yaşaması mümkün olmaktan çıkmış iki ayrı kültürel değer sisteminin birbirlerine denk bir güç içinde siyasal rekabete girişmeleri, kültürel bir şizofreni değil fakat şizofrenik bir kültürel yarıma ortaya çıkartabilir.

Kültürel farklılıkların şizofrenik bir yarılmaya dönüşmesi, onların uzlaşabilir olmaktan uzak nitelikte olmasına ve bir toplumda birbirlerine denk güçlere tekabül etmelerine bağlıdır. Çok kültürlülük ancak referans değerlerin toplumsal düzeni belirlemeye devam ettiği, demokratik-özgürlükçü değerlerin anayasal düzeni belirlediği ve diğer kültürel alanların kendilerine açılmış alanda varolmayı kabul ettikleri düzenlerde mümkündür. Son otuz yıllık siyasal değişimin sonucu olarak, günümüz Türk toplumunda siyasal çatışma, tüm toplumsal sistemin sosyo-politik ve kültürel olarak yeniden tanzim etme rekabeti veren ve bir arada yaşaması imkânsız ahlak alanları arasında bir mücadeleye dönüşme riskini ortaya çıkarmış görünmektedir. AKP döneminde İslamcılığın kazandığı genişlemiş ideolojik etki alanı, kutuplaşma siyaseti üzerinden konsolide edilmeye çalışılmaktadır. Bu koşullarda, gelenekçi akımın devamı olan AKP iktidarında toplumun salt siyasal değil, kültürel yarılmalarının da derinleşmesi beklenebilir.

Cumhuriyet ile başlamış olan Türk uluslaşma süreci, henüz arkada bırakılmış, tüm kurum ve kurallarıyla yerleşmiş bir olgu değildir. Uluslaşma süreci büyük mesafe almışsa da tamamlanabilmiş olduğunu söylemek için henüz erkendir. Aksine, küreselleşme sürecinde ulus-devletin erozyonu sürecine paralel olarak, etnik ve mezhepsel kimliklerin yükselişi, uluslaşma dinamiklerine olumsuz etkide bulunmuş görünmektedir. Günümüzde Türk toplumu, bir taraftan, demokratikleşme sürecinin toplumsal-siyasal güçleri arasındaki dengenin tümüyle bozulmamış olmasından doğan ideolojik-siyasi; bir taraftan da hızlı sosyo-ekonomik değişmeden kaynaklanan toplumsal olmak üzere iki yönlü bir kimlik baskısı altında görünmektedir. Bu yüzden Türk toplumunun kimliği ile ilgili tartışmalar, siyasal çatışmaların gündem maddelerinden birisidir.

KAYNAKÇA

- “12 Eylül Yönetiminin Din Raporu”, (26 Mart 1989), Nokta Dergisi
- Ahmad, F. (1999). Modern Türkiye'nin Oluşumu.(Çev.). Yavuz Alogan, Kaynak Yay., İstanbul
- Akşin, S. (1994). Şeriatçı Bir Ayaklanma 31 Mart Olayı, İmge Yay., Ankara
- Aktay, Y. (2011). “Sunuş”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce c. 6, İslamcılık, Ed. cilt editörü: Yasin Aktay, İletişim Yay., İstanbul
- Berkes, N. (1978). Türkiye’de Çağdaşlaşma. İstanbul: Doğu-Batı.
- Bozgeyik, B. (1999). İşte Zulmün Belgesi. İstanbul:Erhan.
- Ceylan, H. H. (1991). Cumhuriyet Dönemi Din-Devlet İlişkileri, c. 2, İstanbul: Risale.
- Duman, D. (1999). Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık. İzmir: Dokuz Eylül.
- Edib, E.(1967). Kara Kitab. İstanbul: Sebülürreşad Neşriyat Bürosu.
- Güleç, C. (1992). Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi. Ankara :V.
- Güvenç, B. (1993). Türk Kimliği. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli, İ., Turan, Ş. (1994). Türk-İslam Sentezi. İstanbul: Sarmal.
- Göle, N.(2003). Nilüfer Göle ile Toplumun Merkezine Yolculuk. Haz. Zafer Özcan, İstanbul: Ufuk.
- Gökalp, Z. (1972). Türkçülüğün Esasları. M.E.B. yay., Ankara
- Hatipoğlu, A. (2012). CHP'nin İdeolojik Dönüşümü. İstanbul: Kaynak.
- Kalaycıoğlu, E. (2011). “Ak Parti En Az İki Dönem Daha İktidarda!”, <http://haber.gazetevatan.com/Haber/384442/1/Gundem>
- Kılıçbay, M. A. (2006). Siyasetin Bu mu Türkiye?, Eabil Yay., Ankara
- Kısakürek, N. F.(1977). Son Devrin Din Mazlumları. İst: Büyük Doğu Yay.,.
- Kışlalı, A. T. (1994). Siyaset Bilimi, Ankara: İmge.
- “Laik Devlet Cihada Çağırıyor”. (4-10 Ocak 1987). 2000’e Doğru dergisi
- Müftüoğlu, M. (2004). Yalan Söyleyen Tarih Utansın, c. 11, Başak Yay., İstanbul
- Özbudun, E. (2011). Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul
- “Resmi İstikamet Türk-İslam Sentezi”, (25-31 Ocak 1987), 2000’e Doğru dergisi
- Shayegan, D. (1991). Yaralı Bilinç Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni.çev. Haldun Bayrı, Metis Yay., İstanbul
- Smith, A. D.(1994). Milli Kimlik, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yay., İstanbul
- Sönmez Selçuk, S.(2012). Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacılaştırılması: “Öteki” ve “Ötekileştirme”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, c. 15, sayı. 2, Güz 2012, ss. 78-99
- Subaşı, N. (2005). Ara Dönem Din Politikaları. İstanbul: Küre.
- Şahin, H.(2008). Liberaller, Ulusalçılar, İslamcılar ve Ötekiler. Söyleşi: Devrim Sevimay, İstanbul: Say.
- Şen, H.(2012). Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek. Ankara: Kadim.
- Tunaya, T. Z., (1960). Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri. İstanbul: Yedigün.